

sebb-e, vagy a Teleki tér vállfáinak, a Diadal mozi zsölyyéinek a trónra kerülése? Vagy csak a cselekvő ember pezsdíthet emberivé egy teret? Különbben kuszává és unottá foszlik minden?

Mándy városa persze konstruált város. AZ ÉN BUDAPESTEM sorozat számára lett válogatva a kötet, csupán a két első novellát írta e könyv számára a szerző. De az összeállító (Kálmán C. György) a Mándyra jellemző építményeket emelte be a kötetbe. Így ha végigtekintünk a novellákon, talán elfogadhatjuk, hogy mégis Mándy városán tekintünk végig.

Csönd van, kisebb hangfoszlányok. Lá-bunk beakad egy vállfába, de az durván visszavág. Létrák suhannak a szabadság érzetével kecsegtető tenger felé. Arrébb egy grund, piros mezések játszanak rajta piros mezésekkel. Távolabb egy nem túl zsúfolt kávéház, arrább piacterek, itt középen pedig a mozi. Mellettünk egy lépcsőházban pedig azon mereng egy öregember, ha szép is ez a város, egy baja mégis van. A tárgyak szabadságvágyukkal és harcos szellemükkel együtt is csak egyfélék. Nem változnak, uralkodnak, de uralkodásuk mentes a szeszélyektől. A tárgyak egyfelől valamilyen biztonságot nyújtanak, de másfelől épp emiatt megszüntetik a kételyt, egyféleségükkel még a legtitokzatosabb történetekben is képesek lezárni a megválaszolatlan kérdéseket. Pedig a kérdések maradjanak csak megválaszolatlanok, ahogy a titkok is maradjanak titkok. Mándy tárgyai helyett inkább Mándy rejtelmes férfiúja tegye fel a kérdést: „Milyen lépcsőn mászunk fölfelé? Milyen gangon tántorgunk végig? Milyen arc mered ránk, ha mégis megnyílik az ajtó?”

Ambrus Judit

HOLOGRAM NEMES NAGY ÁGNESRŐL

*Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei
A szöveggondozás Lengyel Balázs munkája
Osiris–Századvég, 1995. 332 oldal, 650 Ft*

*„Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam.
Keményebbeket, mint a testem,
hogy, ha vígasztal, elhihessem.”*
(AMIKOR)

Aki évforduló-megemlékezést ír születésre/halálra – az visszhangozza a nekrológot.

Aki nekrológot ír, mindig gyanúba vehető, hogy kegyelettel hazudik.

Aki irodalmi est elé odaáll bevezetőt kanyarítani, mindig gyanúba vehető, hogy az Ünnepeltre sandítva – kajánul hazudik.

(A verses nekrológ, ami róla szól, nagyon más értelemben volt kegyes hazugság: nem mondhattam előtte, és nem mutathattam meg neki, pedig még életében írtam – ott, elmenet

azt a lesóványodást, azt a fal-fele-fordulást; azt az ellenkezést/nekiszegülést; azt a legyöngülőben-is-fölebekerekedést a félelemnek. Elég volt látnom, hogy betegágyától távozóban – már ott a budai bérház lépcsőpihenőjén – zsebdiktáfonomba beledörmögjem a verset)

Könyvtárszobám üvegszekrényeiben is mintha ő tükröződnék; amit mondok, magamnak mondom. Nincs mit hazudnom: minnek is tenném? Ez, ami most következik, olyan *hologramja* annak, aki ő volt nekünk – amely csupán a könyvtár katalizáló magányán lehetséges.

Az ő prezenciája.

– Édes Ágnes a könyvszekrénytükörben, kedves Ágnes, Balázs Ágnese, mindnyájunk Ágnese. Itt vagy, ugye itt, szörnyűségesen?

– Itt vagyok, én vagyok, már hogyne lennék, szörnyűségesen.

No végre. Ahogy én láttalak, ahogy igazán láttalak; az igazat. Ha gáncsollak, te honorálok csak, mosoly-fintorral; ha dicsérlek, nem borítékol érte dollárt, forintos piculát senki.

Nem komédiázunk, nem írunk le „tiszteletkört” egymás körül, nem köt a honi irodalmi illem- és kellemkódex, nem kell a háztetőkön kukorító folklórszalmakakásra tekintettel lenni – „*regárdal*” honi tabukra, sámánokra.

Óegyiptomi gránitszobornak látom Ágnesünket – egyiptomias természetességgel, örök időkre szánt gránitból. Ez az én *hologramom* róla, térlátásban

ülő szobor. Csupa önfegyelmezés. Merevség. Két gránit-lába összevasalva simul, hajéke-vésete a nyakon elpengő

forgatnám, ahogy a mintázóállványon az agyagot szokás: nem lehet

körbejáróm. Sehonnán nem néz szembe

– ez a veleszületett befele-nézése a gránitnak: szemsugara ott felejtődött a telérben, ahonnan előbányázták; ilyen telised-tele a Föld Emlékeivel

és éppen azért, mert olyan, amilyen: ez az ülő gránitasszony fölébe nő az ágaskodó kortárs totemállatoknak (a sportoló azt mondaná, „maga mögé utasítja”)

s most megint ez a flaubert-i átokformula dörömből halántékomon: semmi az ember, minden a mű... Hiszen ha csak *ezzel* nőne fölébe amazoknak!

Szinte nem is érdemes lajstromba venni őket. Az önjelölt totemállatot, aki tulajdon szindarabjait adatta ki féltucatszor, sorozatdiszkótésben, és ő maga folyóssárga dágványból lévén, nem szenvedhetette a gránit-alkatú kortársakat

az Él-Szenttehenet – a mester-túlélőt, akinek a titkos jelmondata egyeseknek ma is kapóra jön: „azt a kormányt szeretném én látni, amelyet nem szolgálok hűvös-bennfentes távolságtartással és busás haszonnal!”

a támogatás-tűrés-tiltás kapitányait; s azok csicskásait, akik a hármas „T” réseiben váltig megtalálták a beutazható nyíláselágazásokat

a Nagyon Tehetséges Nagy Ügyeseket (az ellenzékiégtől borzasan) – akiket a pártállam, öngigazolással, állon csipkedve a hátra vett (gránitszobrot nem vesz a hátra senki)

– valamennyiüknek fölébe nőtt, s alighanem, félő, hogy ezután is, lépten-nyomon, még mindig. E vásott rossz szokása megmarad, s amilyen zárkózott a gránit, még fagatni sem lehet állig gombolkozott szobrában: hogyan és miért.

Ó – tudom, jól tudom. Illetlenség ilyet nem-hogy leírni: gondolni is; hát még neveket emlegetni. De könyvtárszobám privilégiuma, hogy magamnak elmondhatom

nemhogy rajongói – ők maguk se sejtik (jaj dehogya merné eléjük tárnivalaki is)

hogymesterségbeli tudásának bővületében s azt elvesve, ésde még ha nem is egyetemi katedráról mondta is, gránittá kövült ló-tusz-prédikációjának mit, mennyi mindent köszönhet a fiatal Pilinszky, a fiatal Tandori költészete, és még sokan másoké – olyanoké is, akikre áll, amit Plinius Jr. mondott Silius Italicus költészetéről: *maiore cura quam ingenio* – érdeme a szorgalomban és nem a szellem-erőben nyilvánul

ez is egyike azoknak s még ma is az; tabutéma volt, legalábbis jómagam úgy kezeltem, tekintettel a várható országos érzékenységi megmozdulásra, Ágnesem. Hogy intellektuálisan Pilinszky Jancsi veled soha fel nem vehette a versenyt; egybenező világlátásod, polihisztor ismereteid váltig felfeszültek ihleteden, s ami meg a fellazulást vagy a narcizmust illeti, téged sem emez, sem a szertehullás veszélye nem fenyegetett

nem hittél a szórtságban mint „erényben”, ösztönösen elhúzódtál az önfelkent orákulumoktól; versszöveggedben nyegle tétovázást, tévesztőrímekbe/göcsörtös sorokba való léha belenyugvást, útszéli hordalékot, *triviát* nyomokban sem lehetett felfedezni

a tudatosságot mindenha fölébe helyezted a véletlenszerűségnek, mely ugrifüles központozásaival másnak tán az ölébe hull, a hőzöngő szeszély a gépi kriksz-krakszokat meghagyja, és az önimádat nem szórja le – – –

Megesett, hogy nagyokat szótlankodtál s köztünk ajkbiggyesztve ültél – márpedig tudja mindenki: ha a gránit „ajkbiggyeszt” – az Ekhnáton éjszakájában úgy hangzik, mint ézengés-földindulás

ilyenkor a te Gyönyörű Mesterséged polkjárataiban időztél, boldogtalanul tekingetve jobbra-balra s keresve a netovább rangjára emelkedő tökéletest

indítást; kicsengést; az üdvözítő, egyedül lehetséges jelzót, mely tán a legosztóvérebb. Mint aki e tudást gyakorlatává tette – hogy a verset nem nyújtani, hanem rövidíteni kell

annak a végletes székepszisnek a keserű sep-

rőjét izlelgetted, amely mint a pialin, nyelved alól előfecsckendezett – akárcsak Robert Gravesnek, amikor életének fölébe szegezte mottóját: „*No poet could hope to write more than twenty pages in his lifetime that were really worth preserving*” („*Senki költő nem remélheti, hogy életében húszoldalnymál több olyat írjon, amely megérdemli, hogy fennmaradjon*”).

és éppen mert mivel mindig is a poéma Esményi Ösztövérségére törekedett, és ihleted soha nem engedte, hogy a sorok sorjázása túlboruljon az *üzeneten* – innen van az, hogy lírai életműved nem szibériai vonatszerelvényeken vonul el szemünk előtt, hanem csupán egyetlen megrakott magyar szekéren – ám nem véletlen az sem, hogy ez az egy „csak” egy és nem kettő. Lévéen, hogy mindennek megvan a szükségképpen és átkozottul Elegendő Oka...

A régi görögöknél Apollón főpapja a Hüperboreákon, a szkíta Abarisz rendelkezett ilyen csodás tulajdonságokkal: soká elélt evés nélkül, az istenség aranynyilán körülrepülte a földkerekséget, és egyik legendája szerint, azon megülve, előre-hátra – igen-igen messze ellátott. Legendás időkben még igen – de mainapság nem üdvös „messzelátó-szemű” embernek születni: sanyarú öröm

tudja ezt jól és sýnyli is Domokos Mátyás, hogy annak született: mint „Új Abarisz”, ő az 1989-es *Annus Mirabilis* előttre, Ötvenhat előtt is jóval túlra – sőt a harmadik millennium küszöbén is messze túl, előre-hátra ellát. Bizonyoság erre LETÁRHIÁNY című tanulmánya és MŰHELYSIRATÓ című diatribája. Utóbbiban a bal kézzel-bal lábbal-előre születő demokráciában a szabadság első széltőlcsér-táncát és annak pusztításait mutatja be; az iszapvulkánt, amely az „aluljáró” pornó- és konjunktúrákiadványainak szutyokhegyeivel eltorlaszolja az írás megújulásának útját, és az irodalmi felépítmény epilepsziás önelpusztítását az alexandriai könyvtár égéséhez hasonlítja. A fuldokolva küszködő író a sodrás kivetí a partra, és jó, ha a mesterséget nem üti ki a kezéből; a könyvkiadás maga pedig a szennyár-középen: már úszótempóiról is feledkezve – fuldokol. A hét évvel korábbi LETÁRHIÁNY-ban a már-már félig feledésbe menő „kemény diktatúra” tektoni-

kus nyomását és pusztító következményeit érzékelteti. A lélekben visszafagyó művek – a fogantatással egyidejűleg elvetélt írások; az erőt kérő vers, a regény világrahozatalától visszadermedő, lemondva legyintő kéz végigpergetett pillanatfelvételeivel a virtuális veszteség felmérését tárja elénk. Az elsikkadt művek üveghegyei között járkalunk, és a könyvtárpolcon végigaraszoljuk a hiányszakaszt – ahány könyv vemhe kihordatlan maradt.

Még hozzá se kezdünk az összehasonlításához, és már belefáradunk csodálkozni azon, hogy az 1986-ban kiadott A FÖLD EM-LÉKEI című gyűjteményes és az 1995-ben megjelentetett Lírai Életmű egybevetésekor milyen diszkrepanciákra bukkanunk: mit hagyott ki a pártállam, és hogyan csonkították meg a remekléseket, csak hogy a vers közölhető legyen

de árul is az akkori irodalmi esztablismentre nézve, hogy a Lírai Életmű, Függelékében tartalmazza a verskezdemények tömkelegét: a félberontott/abbamaradt/elfaragott verskísérleteket. Ki tudja, tán sohasem gondolta, hogy ezek a darabok (A MÁSODIK KÉZZEL ÍRT FÜZETBŐL – A BARNA NOTESZBŐL – A SZÜRKE NOTESZBŐL – A TÁVOZÓ lírai hagyatékából, meg a JUVENILÁR-ból) valaha is napvilágot látnak. Igaz, ezek egyike-másika vélelmezhető csonkaságában is *trouville*, és félreismerhetetlen a vízjele; de akad, amelyen érződik a pártállam fojtása – tektonikus nyomása

függvény-ország voltunk, mindenestül a „Nagy Fő-Haza” függvénye, a „Nagy Honvédő Haború” patanyoma – a Birodalom függvénye, a Békétábor hatalmi rendszerében: dehogyis látta előre valaki is, hogy a kolosszusnak csak napjai vannak hátra

Ágnesünk sem érezhette másként: a „patt-helyzet” végleges jellegű, a világ megosztottsága napnál világosabb, hogy átnyúlik a harmadik millenniumba; s az pedig, nekünk, ahogy az angol mondja: *it is beyond us*

ám a félig írt versek elmaradó szakasza – mint Michelangelo RABSZOLGÁI-nak a márványból ki nem fejtett része –, avagy a soha meg nem írt poémák kristályüveg hermája csak annál mélyebbre ásódik a homokban; és Ágnesünk gránitszobra csak annál biztosab-

ban áll a föld alámeredező mélységein, hol a talaj már maga is: az irodalomtörténet gránitfeküje s minden irányban véghetetlen

név és személy szerint is tudjuk, kik fojtották belé a versek lelkét és a lélek verseit: nem érdemlik meg a felemlegetést, noha kezükhöz e versek vére tapad

ez a *leltárhány*, amely belőle nem, csak belőlünk hiányzik – ez a mi megrövidülésünk, a mi szegénységünk; ő maga felérezte a jelentkező verset, jöhet a meghihető Egészlet alávitte a maga zárvatermő gránitmagvába – – –

Az eltítkolt nőiség, a hirtelen anyáskodás, ha szobrából olykor ki-kitör, visszaillan hamar, s megint a konok gránitzemcsék fogoly zárványa marad. Így tartotta róla a közmegegyezés közöttünk: habitusában, intellektusában, étoszában, szigorában, életrendjében – maskulin. Nem „kultiválta” – nem kellett erőltetni a szellemének maskulin jellegét.

Az egész nyelvet, a világlíra egész történetét, az elme munkafogalmait egyenként véve s lelőhelyről lelőhelyre menve: átrágtalenyomozta, majdhogynem konzekvenciáiknak filozófiai vetületével egyetemben – bár poétareflexívvel inkább nosztalgikusan és igéncsak a veszteség érzetével. Hogyan elgyászolta a „rózsát”, úgy siratta el a „szívet”, a „keblet”, a „lelket” és valaha oly eleven démonokat-isteneket (METSZETEK – SZÓ ÉS SZÓTLANSÁG – VERSELEMZÉSEK). Minden szó-jelen, annak minden fonémáján végigszivárványoltat minden olvasatot, eredetet, előfordulást

meggyőződését magának tartotta meg; de volt, nagyon is hogy volt egész lényét meghatározó, szemcseszerkezetét eltöltő meggyőződése, mely a gránitból körös-körül sugárzott, s mintegy aurájába vonta.

Erényei:

(1) sehol nem válik modorossá; sehol – ön-maga paródiájává

(2) prózájának közvetlensége valóságos testközel. Az olvasó megszólítva érzi magát: neki, hozzá beszélnek

(3) Mikszáth nyelvén mondja el a wittgensteiniádát – ha kell. Látomása a jelenségvilágról – az, hogy „lassú zuhanásban állunk” – elméjében élethossziglan perszeverál

(4) soha nem ejti ki a gyeplőt a kezéből. Nem ontja: mondja a szavakat. Értekező próza, amelyet a szavak soha „el nem ragadhatnak”. Akárcsak Parmenidésznek – mintha neki is az isteni Hüpszipülé: maga a Nimfa mondaná elő az igazat és a valót; s innen világlátásának monizmusa

(5) beleélő készsége, empátiája a feloldásig elmegy – de nem dolgafelejtő, nem fonalavesztő. Hogy tudatosan fejlesztette ki az írómesterség hiperesztéziáját vagy csak tudomásul veszi – nem tudni; de meg is írja szenzóriumáról: „*Mint légy szeme: ezer tükrök a bőröm*”

(6) az alázat erénye. Az egyetlen a magyar lírában, akinek becsvágyában alázat van. Ezért fordul *vocativusban* sivatagban vezérlő lángoszlopához, Babbitshoz azzal, hogy „...*te óriás- / birodalom küldötte, melyhez képest / e sávulét festett zebra csik*”; s az, ami kivált összefűzi mesterével, mint senki mást, hogy mindkette-
tejükéről egyaránt elmondható – „*szenvedő égboltta*” szélesülnek

(7) ha mesteresége olyan gyönyörű, amilyenek hitten hiszi és mondja, soha nem felejt lényének *aretéjét*. E „mesterség” az, amely „*elhűteli vele, hogy fontos*” élnie. Hogy *azzal és azért* jött a világra: az az ő „*arravalósága*”

Ha ISTENRŐL szól, úgy hívja, hogy „*hiánybetegségeink legnagyobbika*” –

„*Lásd be, Uram, így nem lehet. Így nem lehet teremteni. Ilyen tojásbéj-Földet helyezni az űrbe, ilyen tojásbéjélelet a Földre, és abba – felfoghatatlan büntetésként – tudatot. Ez túl kevés, ez túl sok. Ez mértékteljesztés, Uram. [...]*”

Nem bánnék soha úgy a kutyámmal, mint Te velem.

Léted nem tudományos, hanem erkölcsi képtelenség. Ilyen világ teremtőjeként létedet feltételezni: blaszfémia – – –”

(HÁTRAHAGYOTT VERSEK;
a TÁVOZÓ című ciklusból)

Csupán mert megkerülhetetlen, azért hozom szóba – vonakodva, hiszen tudja mindenki, a kérdéskörre a Hon milyen túlérzékenyen reagál, s a dolgok természeténél fogva ez így is lesz, egy emberöltő tartamára

hogy mainapság sok az „istenmegszólító”

vers? Még csak nem is sok, s ami van, az hol nyegle, hol ájéatos-sületlen, hol hamisan csengő

istennel szóba állni nem divat

van, aki viszolyog tőle, ami nem csoda, hangvételnek amilyen koridegen; hol vékonypénzű szecessziós mutatványnak, hol póznak, hol szenvelgésnek hat, hol meg egyszerűen opportunistá udvarlásnak az Új Kurzus (már a nyelvem hegyén volt, de elharaptam:) a Mennyei Diktatúra felé

csak ő tud ilyen vérfagyasztó lenni ebben – Ágnesünk, ha megszólítja istenét a felelősségre vonás hangján: azért, hogy nem lenni merészel. „*Hiánybetegségének*” kétségbeesésében már-már hajlandó volna „*teremtőt*” teremteni, csak hogy Parakléta/Vigasztalója legyen; s ugyan mi más ez, mint zenei változat arra a voltaire-i témára, hogy „*ha nem volna, fél kéne találni*”

ám akár kárpál vele, akár – Duhamelt visszhangozva – a teremtés visszataszító elhibázottságáért korholja, akár babatentéltető vigaszt, életbiztosító hitbéli vánkosit hiányolja: mindenképp és egyaránt nemlétét nehezményezi. Ami nem a születéstől-foganatástól természetyszerűleg agnosztikus – hanem a hitevesztett *lapsaria* hangja

nehéz letagadni a csillagot az égről, mi több, semmi szükség, elsikkasztani/szépíteni/cáfolni, hogy Ágnesünk meggyőződéses agnosztikus volt; amiben Buddha tartózkodó bölcsességével rokon, és agnoszticizmusát a pártállam hivatalos „bezozsnyikjaitól” egy világ választotta el. Némileg – egy darabig, mármint amíg lehetett – hallgattam is rá, amikor leintette antiklerikalizmusomat: ne bántásatok őket, csak most ne; ne még, hiszen épp eléggé megszenvedték a szorongattatást. Fogadjátok vissza és szeressétek őket, hogy megnyugodjanak*

Sevallású volt; de erősen gyanakszom, ha Aladdin megdörzsölné és a történelem pa-

* Ha jól emlékszem, ellenvetésül Swiftet idéztem ágya mellett: „*I never saw, heard or read, that the clergy were beloved in any nation where Christianity was the religion of the country. Nothing can render them popular, but some degree of persecution.*”

– Ne haragudjon – mondta Ágnes elgyötört arccal –, az agyam fáradt, alig veszi be. Rólam lepereg; de mondja csak másnak – mondja, ha ellenségeket akar szerezni magának.

lackjából kiengedett Óriás Dzsinn eltüntetné a Föld színéről az iszlámot és a Pál Imposztor kreálta zsidókereszténységet – ő lenne/lett volna a legboldogtalanabb. Amiben minden agnosztikussal osztozik. Légszomjig fokozódó hiányérzet volna, ha máról holnapra kirántanák alólunk a valláshiedelmek repülő szőnyegét.

Tudom, rémlik, egyszer-másszor (Lakatos István is szól róla Kabdebó Lóránt ELVESZETT OTTHONOK című interjúorozatában) megesett, hogy az „Óratoronyról” elhírhedt műteremlakásban tartott az *Újhold* szerkesztőségi értekezletet. Házigazdátat *éktele-nül öregnek* érezted, Ágnesem, L. Balázs, a férjed nemkülönben; pedig nálad hét, nála csak ötnegyed évvel voltam idősebb; igaz, fiatal korban ez a négy-öt év „nemzedéknyi tátongást” jelent – úgyhogy jómagam csak asszisztáltam, de az *Újhold pléiade*-jához tartozónak nem éreztem magam, sem ti úgy nem tartottatok számon. Már akkortól fogva jóval nagyobb világirodalmi „kifogóháló” vonszoltam magam után, s akárcsak a fiatal Gombrowicz a maga didaktikus lengyel nemzeti irodalmát – magyar irodalmat én sem igen olvastam. Ahogy valaha Németh Lászlót, engem is a filozófia érdekelt; de neki a politika – nekem az ontológia volt az iránytűm, s míg ő oda csak kirándult, jómagam teljesen belefeledkeztem. Így hát azonfelül, hogy az *újholdasokhoz* képest más-más tematikába vesztünk bele, még ez a „nemzedéknyi” szakadék is feltárgogott közöttünk

dehogys sejtettük – honnan is gondolhatuk volna, miért is „alitottuk” volna előre ezt a megtapasztalhatatlant?! – hogy az a didbáb öt-hat év ötven-hatvan év múlva elsimul, mint a halotti maszkon az arcráncok; s mi mindvalahányan, megvénülöben, nagyon is „egyívásúak” leszünk

gyakorta elnéztelek, amikor még Gyarmathy Erzsébet és Szabó Magda is a lírai „mezőnyben” volt, elnéztelek, Ágnesem, a tarka szerkesztőségi gyűlde közepén, hol a kívülálló is hamar kitapasztalhatta/felérezhette, hogy szavad elnöki súllyal esik a latba, és veledszületett vétőjogod van... gondolhatam-e akkor, hogy valaha egyszer, *of all places*, Londonban majd még leülök, hogy *hologramot* készítsék a nálam hét évvel fiatalabb, megigéző, lírapengető szökeségről?

De – így esett. Te eltávoztál; és én, mi, Balázssal, kevesedmagunkkal: itt maradtunk. A mi dolgunk – az én privilégiumom, hogy emlékezetemben megtartsalak, magasra tartsalak. Mert nekem még több vagy annál a szó-cikknél, ami leszel:

„N. N. Ágnes (1922–1991). Egybehangzó vallomásuk szerint – míg élt, szívében »boldogok voltak a tárgyak«. Emberségében túlradó, fölényes-nemes *Ankh* (lélek) lakozott benne, amilyen csak ezekben az összészart lábú – az időtenger homoktrónján mozdíthatatlan megülő gránitszobrokban lakozik az egyiptomi, egyenes-hő napsütés alatt.”

A *hologram* nem volna hiteles, ha „dítirambussá” laposodnék, amelynek se élei, se tüskéi; ha nem vonná meg a határmezsgyét kettőnk között – ha nem háromszögelné végig a karakterisztikumokat, amelyekben különbözünk.

A lomha konformizmus fiókozatok szerint gondolkodik, és mindenkit beskatulyáz – vannak divatos és nem divatos skatulyák. Ágnesünket is beskatulyázták holmi féligazságok/féltévedések címkéi alá: ha végigböngészjük e címkéket, térjünk vissza az eredetihez – Ágnes életművéhez, hogy az *oeuvre* róla mivondó – mert csak az a mérvadó.

Az egyik címke (mely szirénhangokra egy ideig ő maga is odahallgatott, de a végén mit sem törődött vele:) az ő „objektív” lírája. Hogy lírája épp ettől az „objektivitástól” olyan igazán huszadik századi. Ez is, az is, igaz is, nem is is-is – sem-sem

Ágnes lírája a guruk szerint hol „kihagyja” az *ént*, hol „nem beszél” az *én*ről. A magam guru-hatlan fülében Ágnes lírája a lefojtottság maga a felrobbanás pillanata előtt, annak állapotában. Oly *drámai*, hogy *prezenciája* vijjogás és villogás formájában ott van a színpadközépen; miért is szólna *énjéről*, ha egyszer *ott van*; veszteg ugyan, de gyomorremegése ott vibrál *hologramján*. Vérig ingerelten élt a kényszerhallgatás tíz teknőc-éve és az „objektív” líra hátpáncélja alatt, nyálát nyelve, emésztő dühét magába fojtva... Lehet-e líra annál *szubjektívebb*, annál idegmeztelenebb, mint az ő egész színpadnyílást betöltő *prezenciája*...?!

A másik címke szerint (többen hirdetik és vallják) – Ágnesünk „a lét költője”; egyetlen

és legfőbb megihletője maga a létezés. Ezek szerint lírája valamiféle filozófiapótlék Szkipetárföldön, ahol a filozófia vagy nincs, vagy csak szentjánoskenyér: alig van rá kereslet – és ha mégis, akkor rossz helyen keresik: a lírában.

Hogy a magyar irodalom privilégiuma ez a rossz helyen kereskedés, meg hogy benne ez a tündökletes *Carentia*, amaz elragadó *Hiány* (mármost a Filozófia hűlt helye) oly ki-tüntetető Kis-Kivétel, mely diszpenzáció ránk, a Vatikán megkerülésével, egyenesen a teremttől háramlott – ez a mi lelki szegényeink sajátos meggyőződése

mihez tudni való, hogy (a) a lelki szegények ha festett egekbe néznek – azt a mennyországot mindig magukénak érzik, maguknak vindikálják (b) a lelki szegények mindig boldogok; és (c) mint olyan hiten-hívók, akik váltig ragaszkodnak boldogságukhoz, a lelki szegényekkel vitatkozni nem lehet.

A költészet mint busásan kárpótló filozófiapótlék a lelki szegények szkipetár egyházának körülímadkozott hitágazata. Valójában a versbe hüvelyezhető filozófiapótlék úgy aránylik a gondolkozás *Corpus Hermeticum*-ához, ahogyan egy bázisközösség aránylik a világvalláshoz. Ha a szellem *Mappa Mundiján* a filozófia masszívumát ugyanott keressük, mint a líra lankáit, akkor elvesztettük a tájékozódást, és elvettük a léptéket.

(NB.: a magam lírájának is vannak létani/eszkatológiai/episztemológiai „áthallásai”, de bölcséletemet még véletlenül sem verstermésemben horgonyoztam el – azt a jó helyen kereskedőnek bölcséleti munkáimban kell fellelnie)*

Mindnyájunk Mestere, Babits – William James és Bergson hatása alatt –, fiatalon maga is nekilendült a filozófusi életpályának; de fogarasi száműzetésének sanyarúsága elütötte terveitől, s befele jajveszékelve – lemondott róla. Elméjének filozófikus betájoltsága megmaradt ugyan, ám épp a diszciplína széles körű ismereténél fogva ő maga tiltakozott volna ellene a leghevesebben, hogy líráját bölcséleti „*Ersatz*”-nak tekintsék –

* Bővebbet erről SZÉLHÁRFA című háromkötetes opusom első kötetében. – A RÁKÓRA IDEJE 64. 188. o. (AURORA-EZOTÉRIÁK 4. London, 1982).

Ágnesünk hologramatikus arcéle mindjárt hívebben kirajzolódik, és gloriólája sem hunyorog tőle, ha líráját – lírának tekintjük, és őt magát lírikusként tartjuk számon.

Valamiben, ki se mondva, nem értettünk egyet a dolgok elején, és ez – a prózavers.

Ízlése ebben rigorózus volt és konzervatív. Ismerte és elfogadta ugyan az avantgarde közkeletű kánonját; de minden újdíndi kezdeményezéstől és magától az avantgarde prózaverstől: Ágnes idegenkedett.

Kamaszfővel jómagam, félezer bűnrossz juvenilián megtanultam a rím��ótárat, de a megrímet, az időmértékes és egyéb helyi vershagyományokkal szakítva, már korán beleveszttem a „szabad” prózavers dzsungelébe a német expresszionizmus, a kassákiáda taszított; megdelejezőm a XIX. századi kora francia prózavers volt, Aloysius Bertrand, Nerval és persze Rimbaud. Mondhatni igazában „*ezzel és ezen*” kezdtem; vaskos kötetnyi prózaversanyagom veszett el a világháború előtt, az államvédelmi rendőrségen

amilyen nyakas kálvinista volt a prózavers kérdésében, annál meglepőbb volt Ágnes „pálfordulása”: ötvenedik életéve után történt – prózaverset írt. Összesen hetet számoltam meg kötetében, amely a teljes oeuvre-höz képest elenyésző (ésde hogy lappang-e még több is a kézírásos füzetekben – nem tudom).

Engedtessek meg itt egy kis kitérés arról, hogy mit tapasztaltam olyan költőknél, akik – hol a moderneskedő ízlésterror nyomására, hol a maguk avantgardizmusa furorjában – a rím „*barbár ékszerét*” megvetették. Mit tesz isten, ötven után azon vették észre magukat, hogy rákaptak az ízére: csábereje ellenállhatatlan, a kihívás elől nem tudnak kitérni; ráadásul akkora hiányszakasz után nekik az „újdomság erejével” hat.

Lázasan próbálkozni kezdtek vele – Stockholmban, Londonban, Torontóban. Szonett szonett után született, szaporodtak a szárnyaszegett klapanciák. Soraik melléhersentek, rímeik dadogtak. Közhelyrímeik, agyonkoptott összecsengések, ragrímeik, elorzott féplágiumrímeik, rosszul bandzsító kancsalrímeik, tévesztőrímeik, verejtékrímeik, döcögő metrumok. Az albatrosz esetlensége a hajó fedélzetén, amikor minden lépésnél majd’ hasra esik.

Belemarjultak a már-már kilátástalan küz-

delembé, hogy „gyorstalpaló módszerrel” összekapkodják a ríműsötárt, ellessék könnyed kezelését, ami szinte rögtönzésnek hat; de nem adták fel. A végeredmény: hol ambivalens, hol jó közepes; hol megjárja, hol sírnivaló. Soha nem volt szívem, hogy a szemükbe mondjam.

Felmerül a kérdés fordítottja: hányadán állunk a prózaverssel? Meg lehet tanulni titkait, ha kodifikálva nincsenek? A rőtájára fogni magunkat – idős korban? Avagy nincs is egyáltalán se „titka”, se „rőtája”, se semmiféle „kunsztja”: és az is félnederes, aki fél kézzel nem tudja...?!

Egyszerű felelet erre nincs. A magam kánonja szerint* prózaverset írni sokkal de sokkal nehezebb, az ihletésnek tízszer akkora feszültsége kell; a szellem több olyan ellentétes/önellentmondásos grimasza, amely a megragadottság és az önirónia között ingázó énné, mint *szenzornak* egyáltalán lehetővé teszi a szöveg *ihlethű* legombolyítását és rögzítését. Ezer mindent kell tudni hozzá, de tudása ezoterikus – ha meg a prózavers kezdeménye álomüzenet (vagy maga a vers álomdiktandó), akkor ez az ezer ezeregyre bővül: hiába is árulnám el ezt a megtanulhatatlant; rávezetője a sok évtizedes álomtapasztalat.

Így hát vajon aki nem prózaverssel kezdte, s annak mesterségbeli ezoteriáit nem „tanulta”, az ugyanúgy szerencsétlenkedik és „dadog”, mint aki rímelni akar, de „sohasem próbálta”, és ríműsötára nincs...?!

Korántsem

nem esik le a kerékpárról

nem korszalapálya, nagy elvágódjék rajta próbálkozása esetleg sorokba törten anekdotikus; hangulatelemekbe hüvelyezve novellisztikus

nincs „lakmuszpróbája”, se „királyvize”, se semmi más, ami megmondja, hogy ez vagy az a prózavers majdszinte hieratikus érvényű „kinyilatkoztatás”; vagy csak ama nemesített fajta szokvány-verspróza a Magyar Szentkorona Birtokait előntő Örök Versárvizkatasztrofában – – –

Ám Ágnes irodalmárrutinja, ismeretei a

* Vö. A KÖLTÉSZET KISKÁTÉJA (RÓLUNK SZÓL A TÖRTÉNET I–II–III. London, 1990) második kötetében, 135–152. o.

humaniórákban, eleüzszi beavatottsága, életének megszenvedettségé – tehetségének eredetisége „ravaszabb” annál

neki sikerül

kiskatéjára nem szorul rá

mind a hét prózavers az ihlet tipografizált hű letétje/monotípiája, ékes Garamond betűkkel

hangja sehol meg nem bicsaklik, közhelytoposzkba nem téved, és engedelmesen követi sugalmazó Daimonionját... Bárcsak hetvenre szaporodhatott volna a hét, s nem a betegség naplózott kínját, látleteit olvashatnánk: magam volnék a legodaadóbb olvasója.

Persze az, hogy Ágnesünknek ez a *salto mortale* a prózaversvilág tátongasába „sikerül”, s versszövege hátán szárnyra kap: ez nem a szabály, hanem a kivétel

a tömegével belehullók tragikomédiáját naponta szemlélhetjük: immár csordultig van aligversekkel, álversekkel, habókos jubilusokkal és óavantgarde automatikus gőgicsékkal az Országos Ál-Poszt Avantgarde Plasztik-vályú, és túlfolyásra, az Előfeszített Beton Versrezervoár.

Vagyis: belebámulhatunk a feneketlen úr kavargó kérdéseibe: itt a vége, fuss el véle? Vége a történelemnek? Vége a lírának mint földségnek – a versnek mint műnemnek? Vége az irodalomnak – a könyvnek? Következik az *Internet* világnagy szemétkerakodó telepe...?

Vagy hogy e kozmikus kérdésgomolyt letranszformáljuk a Hon méreteire, és hozzáigazítsuk fogalmi osztovátájához. Ami hátravan, az az ún. „nemzedéki kérdés” – Köztes-Európában az irodalmi szkipetárság mindenkor neuralgikus pontja

kettétörünk – avagy megtartjuk folyamatosságunkat? Felismerjük-e még a jövőnek elígérkezett holnapi mívoltunkban azt, aki tegnap voltunk?

továbbviszi-e, megtartja-e és „haszonnal forgatja”, ami belőle rájuk marad: mit kezd majd vele, Ágnesünkkel az utánunk következő nemzedék?

Szorongva kérдем én is, ahogy így elnézem ezt a „még nem béka, de már ebihal” forma, tudatosan *múlttalanító* nemzedéket; amaz új generációt, amely a generációváltást nemszeretelmformán kezeli, és az irodalom-

történeti gergelynaptár „megreformált”, újdándi Tarka Kalendáriumát a maga megjelenésével kezdi a Földön: a világ első napja az első posztmodern nap, a maga Jól Ötlött és Agyalt Jós Almanachja az első Könyv.

Osztályrészünk amaz *abüsszosz*, amelyről Epikurosz ír: a katlan feneketlenség, amelybe az ő atomjai hullton-hullnak, minden reménye nélkül annak, hogy zuhantatásuk valaha is véget érjen. A mi sorsunk a feledés – az *Oblivio* abüsszosza; a posztmodern arszlánoké az *Ignorantia* abüsszosza – azoké, akik az emlékezés terhét levetve, leólmozták a múlttalanított katlan időt, és irodalmi rangra emelték a feledést

nekik (és néhanapján nekünk is) úgy tűnik, a „dolgoz természeti rendje”, hogy a színre lépő új nemzedék a lelépő múltnak egy tömbben, hátat fordítva él; a kifele haladóknak, élőknek-holtak a hátát-fenekét és farpofáján csigavonal-tetovátúráját mutatja

ám hogy ez „a dolgoz természeti rendje” legyen, megint csak a posztmodern trend bődületes tudatlansága s abbeli büszkesége, hogy emez *Ignorantia* abüsszoszában megmarad, dacosan elsáncolva magát

álmán se háborgatja a gondolat, hogy ez a hátat fordítás, e csúfondáros múlttalanítás újkori találmány s oly múló-tiszavirág-életű, mint valamikori, ilyen és hasonló efemeriadák, irodalmi irányzatok oldaltrendjeinek zugelágazásai. Amennyi a porban megmarad abból, ahova a kiplingi *Pillangó* toppantott

nem az optikájával van baj annak, aki a kelő Nappal téveszti össze a szentjánosbogarát.

Romladékony alapanyag a nyelv; az *ars* és *metis* sorában talán az irodalomban a legrövidebb a halhatatlanság. Mégis, ha Shelleynek hihetünk, s amint OZYMANDIAS diribdarab kolosszusa is bizonyítja: van valamilyes fennmaradás, és a halhatatlanság nem pusztá metafora

s ez az, ami a gránitnak kijár. A gránit nem efemeriadákban számlálja idejét. A gránit:

az egyenletes távolodás

a lépcsőzetes korszakszámlálás

az elmozdulás vésete az időlepergés iridium mérőlécén. A gránit – a *hologramban* – a jövő.

Határ Győző